

דתישבו

בס"ד

פרשת שמות, תשע"ז, מספר 1204

התיקון של משה עומר מינקה

וְהָיָה בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו, וַיֵּרָא בְּסַבְלָתָם, וַיֵּרָא אִישׁ מִצָּרֵי מִכָּה אִישׁ עִבְרֵי מֵאֶחָיו. וַיִּפֶן פֶּה זָכָה, וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ, וַיִּקַּח אֶת הַמִּצְרֵי וַיִּטְמְנֵהוּ בְּחֹל. וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, וְהָנִיחַ שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נְצִיִּים, וַיֹּאמֶר לְרִשָּׁע לָמָּה תִּכָּה רַעְדָּ? וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שֶׁר וְשִׁפְט עָלֵינוּ, הַלֵּהֲרַגְנִי אֶתְּהָ אִמֵּר כִּפְּאֶשֶׁר הִרְגַתְּ אֶת הַמִּצְרֵי, וַיֵּרָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר, אֲכֵן נֹדַע הַדָּבָר. וַיִּשְׁמַע פְּרַעָה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, וַיִּבְקֶשׁ לְהַרְגוֹ אֶת מֹשֶׁה, וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרַעָה, וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר.

האפיזודה השנייה התרחשה בארץ מדין, ועניינה נישואי משה עם צפורה בת יתרו (טז-כב):

וּלְכַהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת, וַתְּבֹאנָה וַתִּדְלַגְנָה וַתִּמְלֶאנָה אֶת הָרְהֻטִים לְהִשְׁקוֹת צֹאן אֲבֵיהֶן. וַיָּבֵאוּ הָרַעִים וַיִּגְרְשׂוּם, וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעֲנָם, וַיִּשְׁק אֶת צֹאנָם. וַתְּבֹאנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבֵיהֶן, וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ מֵהֲרַתְּנָן בָּא הַיּוֹם? וַתֹּאמְרֵן אִישׁ מִצְרֵי הִצִּילֵנוּ מִיַּד הָרַעִים, וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ, וַיִּשְׁק אֶת הַצֹּאן. וַיֹּאמֶר אֶל בָּנֹתָיו וְאֵיזוֹ לָמָּה זֶה עֲזַבְתֶּן אֶת הָאִישׁ? קָרָאן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם! וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לְשִׁבְתָּ אֶת הָאִישׁ, וַיִּתֵּן אֶת צִפְרָה בְּתוֹ לְמִשְׁהָ. וַתֵּלֶד בֶּן, וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גֵרְשָׁם, כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נְכַרְיָה.

הואיל ושתי האפיזודות העוקבות הן ההקדמה שמייעדת התורה לסיפור ההתגלות הגדול של משה במעמד הסנה (ג:א ואילך), אפשר להניח שיש זיקה בין שתיהן, אשר טיבה הוא שמאפשר את המעמד הנבואי. הנחה זו מדגימה את אחד מעקרונות הפרשנות הספרותית לסיפור המקראי, ולפיו, מיקומם של חלקי הסיפור במארג השלם מאפשר פרשנות של חלק אחד מהסיפור ביחס לחברו. נפנה אפוא להציע פרשנות כזו, אשר יונקת ממבנה הסיפור, ומשליכה משמעות על האפיזודות שבו בשל מיקומן.

השנייה לראשונה, נעדיף להגדיר כשתי סצנות שמרכיבות אפיזודה אחת. על פי הגדרה זו גם משקלן המבני שקול הן במניין הפסוקים והן במספר המילים.

בשני הפרקים הפותחים את פרשתנו מובא סיפור קורותיו של משה, למן תיאור הרקע ללידתו ועד לתום התבגרותו, משנמצא בוגר דיו כדי לקבל את שליחותו המיוחדת מפי הגבורה. הצגה כה נרחבת של גיבור בתורה היא יוצאת דופן, במיוחד כשמשווים אותה להצגת גיבורים אחרים במקרא. גם לדמויות מרכזיות בסיפור המקראי, אנשים רמי מעלה ובעלי חשיבות דתית, הוקדשו מספר פסוקים אינפורמטיביים בלבד לתיאור הולדתם, כגון אברהם, שלידתו מתוארת בבראשית פרק יא (כו-לב). בוודאי רחוקה אריכות הפירוט מתיאורי דמויות אחרות – לעתים חשובות ביותר – שהצגתן מסתכמת במשפט המלמד את הקורא על קיומן, כמו נוצרו "יש מאין" בעבור הסיפור עצמו (מיכה - שופ' יז:א; ירבעם - מל"א יא:א; אליהו - מל"א יז:א, ועוד רבים). בהקשר זה יש לציין כי סיפורו של משה נבדל מסיפורי הולדה נסית של מושיעים אחרים במקרא, אשר אף הם מפורטים פירוט רב באופן יחסי¹. ההיצג הארוך של קורות משה, בטרם יועד לנבואה, מצדיק בחינה מדוקדקת של האפיזודות הכלולות בו. בחינה כזו הוצעה על ידי פרשנים רבים שהבחינו בייחודיות של סיפורי קדם-השליחות של משה, ובמיוחד – התייחסות לסיפורי המשנה המרכיבים את יחידת ההיצג.

אחר שאומץ משה בבית פרעה ונקבע לו שמו (שמ' ב:י), מתוארות שתי אפיזודות: הראשונה התרחשה במצרים, ובמרכזה שתי סצנות שעניינן "הכאה" – הריגת המצרי שהיכה איש עברי, ולמחרת האירוע הזה – התערבות בריבם של שני עברים נצים (יא-טו)²:

* ד"ר עומר מינקה הינו חוקר מקרא. עבודת הדוקטור שלו (בהנחיית פרופ' יוסף פליישמן מאוניברסיטת בר אילן) עוסקת ברקע המשפטי של סיפורים בשופטים יז-כא, לאור ערכם הייחודי כסיומו של הספר.

¹ לדיון במשמעויות הספרותיות של דגם זה, ראו: א' סימון, **קריאה ספרותית במקרא: סיפורי נביאים**, ירושלים ורמת גן תשנ"ז, עמ' 56-40.

² אפשר להגדיר את שני מעשי ההריגה של משה כשתי אפיזודות שונות, אולם מסיבות שונות, כגון נושאן הדומה, והקשר העלילתי של

שוב משה מפעיל כוח, אך הפעם התנהגותו מתוארת בלשון חיובית: "וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁע". עזרת משה לבנות יתרו בוצעה מן הסתם באמצעות נקיטת אלימות כלשהי כלפי אותם רועים, אולם אלימות זו אינה נזכרת אלא באמצעות השורש יש"ע החיובי, שלא כפועל הכ"ה שתיאר את התנהגותו באפיזודה הקודמת.⁵ עתה, כשמשה מיישם את עקרון התיקון שבתהליך התשובה, ומשהקורא נוכח כי אירע שינוי אמתי במאפייניו של הגיבור, אין פלא שהבריות רוצות בקרבתו: תחת דמות משה שנאלץ לברוח מבית פרעה ומבני עמו, מוצגת דמות חדשה שגורמת לכוהן מדן להתעקש על הבאתו לפניו, ולתת לו את בתו לאישה.

משה תוהה: "מי אֲנִי כִּי אֵלֶּךָ אֶל פְּרַעֲהוּ" (ג:יא)? כשואל - מדוע נבחרתי דווקא אני להיות השליח? תהייה זו אינה זוכה לתשובה מפורשת מאת הא-ל, העונה לו במתן אותות לאמתות השליחות, אך אינו נוגע בסוגיית ההתאמה של משה לתפקיד. ואולם, התשובה לשאלת משה מהדהדת במבנהו של הסיפור שהציב את פרק ב כמבוא לאפיזודת ההתגלות במעמד הסנה: באמצעות הצגת תהליך התיקון שחוה משה, בשתי האפיזודות שנידונו כאן, מואר פן חשוב בדמותו של הנביא המושיע. הצבת פן זה של מי שוויתר על מאפיינים של איבה ואלימות באישיותו, ותחת זאת בחר להשתקע במקום שבו הוא נתפס כקשוב וכרחמן, מסתברת כמרכיב מרכזי וחשוב באישיותו של זה שנבחר כשליח הא-ל להושיע את ישראל.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

כבר הקדמונים הצביעו על טעם לפגם בהתנהגות משה, כפי שהיא מתוארת באפיזודה הראשונה. התנהגותו סותרת לכאורה לא רק את הנורמה ההלכתית המאוחרת, שלפיה אין היחיד הורג אלא רק סנהדרין,³ אלא היא סותרת ודאי גם את הנורמה המשפטית המשתמעת מן הסיפור גופו, ולפיה הריגת המצרי ראויה לענישה. לכן משה ממהר לקבור את המצרי, בתקווה שהדבר לא ייודע, והוא ממהר לברוח מפני פרעה משנתחוויר לו כי התגלה פשעו.

ביטוי יפה, גם אם מאוחר, לביקורת זו נמצא במדרש שציטטה נחמה ליבוביץ.⁴ לפיו, משהגיע יומו של משה למות, הוא טען כי לא חטא וממילא אינו ראוי למות. על כך השיבו הקב"ה: "כלום אמרתי לך שתהרוג את המצרי?! מתשובת ה' עולה כי הריגת המצרי נתפשת כהתנהגות פסולה, הראויה לעונש. כאמור, תפישה זו הולמת את הנורמות המקופלות בסיפור, שכן משה מתנהג כמי שהבין מיד את הפן הבלתי נורמטיבי שבהתנהגותו, ולכן קיווה שמעשהו זה לא יתגלה.

בסצנה השנייה של האפיזודה הראשונה, הועלתה כלפי משה טרזניה מפורשת, שעשויה להתפרש כמוצדקת: העברי שהכה את רעהו טוען כנגד משה שלאור התנהגותו ביום האתמול, התערבותו בקטטה נתפשת כמעשה אלים. כשם שאמש אסור היה לו להרוג את המצרי, כך היום אסור לו לנהוג באלימות כלפי האיש העברי שמכה את אחיו. מסתבר שמשה הבין שהפך בעיני סובביו לפגע רע; עתה הוא מפנים שסימן ההיכר שלו הוא הפגנת אלימות. אם כך, אפשר שמשה חש גם כי יש מידה של צדק בהחלטת פרעה להרגו, שכן מדוע יחוס על אדם כזה, ש"ידו בכל"?

האפיזודה הראשונה מסתיימת אפוא בתיאור משה הבורח. לבריחתו זו משמעות כפולה: משה ברח ממצרים משום שחשש מפני פגיעת פרעה, אך למעשה אפשר שבריחה זו מסמלת את בריחתו מדמותו האלימה. בנקודה זו פותחת אפיזודה נגדית, שעשויה להתפרש כהבעת אמון של הסיפור במהלך של התיקון שחוה משה.

³ ואפילו נתחייב הנכרי שהיכה ישראלי מיתה בדין, אינו מומת בידי אדם. כך רמב"ם פ"י מהל' מלכים ומלחמותיהם ה"ו. אמנם ניסו אחדים לדרוש את תיאור ההמתה "ויך" כאילו הרג משה את המצרי באמצעות דיבור, ולכן למעשה נעשתה ההמתה בידי שמים, אולם כבר ראב"ע (בפירושו הקצר על אתר) דוחה דרוש זה, ונראים דבריו.

⁴ מתוך אוצר המדרשים ב (אייזנשטיין, ניו יורק 1915), 363. צוטט ע"י נ' ליבוביץ, עיונים חדשים בספר שמות, תשל"ג, עמ' 39.

⁵ כך דייק למשל פרופ, בעמוד 175 של פירושו: W.H.C. Propp, *Exodus 1-18*, Anchor Bible, New-York 1999